

УДК 378.147.227 -378.147.34

Г.С. Московко

РОЗВИТОК КЛІНІЧНОГО МИСЛЕННЯ У СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ МЕДИЧНИХ ЗАКЛАДІВ, ЯК КОГНІТИВНА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Вінницький національний медичний університет ім. М.І. Пирогова

Резюме. Мета викладання на кафедрі неврології та нейрохірургії полягає в забезпеченні професійної ерудиції, розвитку клінічного мислення, формуванню у студентів навичок, необхідних для неврологічного дослідження і діагностування найбільш частих, або невідкладних, уражень нервової системи. Активні технології, що сприяють розвитку клінічного мислення у студентів-медиків, зокрема метод клінічних рольових ігор,

активно впроваджуються в практику кафедри неврології та нейрохірургії факультету післядипломної освіти Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова.

Ключові слова: клінічне мислення, активні технології навчання, метод навчальної гри.

Основні завдання викладання на кафедрі неврології та нейрохірургії: навчання навичкам неврологічного обстеження, виявлення симптомів ураження нервової системи, виділення неврологічних синдромів та обґрунтування топічного діагнозу; отримання студентом сучасних знань про етіологію, патогенез, клініку, діагностику, лікування та профілактику захворювань нервової системи; формування у студентів клінічного неврологічного мислення, здатності самостійно поставити діагноз, провести і призначити необхідний комплекс обстеження і лікування невідкладних неврологічних станів і профілактику захворювань нервової системи.

Особлива увага приділяється діагностиці і лікуванню таких захворювань: розлади мозкового кровообігу, пухлини головного і спинного мозку, захворювання і травми периферичної нервової системи, а також показам для нейрохірургічного втручання. При розборі клінічних груп хворих необхідно підкреслювати важливість ранньої діагностики, необхідність своєчасної госпіталізації хворих. При вивченні захворювань нервової системи особливо важливо знання диференціального діагнозу і схем лікування таких ургентних станів, як мозкова кома, гострий період інсульту, епілептичний статус, синдром Гієна-Барре, місценічний криз і деяких інших.

У роботі лікаря поряд із загальнолюдськими аспектами розумової діяльності, відображеними в гносеологічних принципах теорії пізнання, існують елементи специфічного професійного (лікарського) мислення. Високими розумовими здібностями (інтелектом) володіє той лікар, якого відрізняє глибина мислення, здатність до аналізу і синтезу спостережень, точність у діагностиці та лікуванні. Безсумнівно, фундамент високої майстерності – вищого лікарського пілотажу – закладається в лікарській колісці – alma-mater, бо «Nemo nascitur sapiens» («Ніхто не народжується мудрим»). Клінічне мислення – це професійно-системне мислення, що реалізує вихідні розумові операції: аналіз, порівняння, синтез і узагальнення в напрямку медичної діагностики, терапевтич-

ного та творчо-технологічного прогнозування і заключні: ухвалення рішень, контроль і оцінка – в аспекті процесів лікування і психолого-педагогічної взаємодії лікаря з пацієнтом. Згідно зі специфікою медичної діяльності, дані розумові операції набувають професійно-своєрідного вираження – як симптомо-комплексний аналіз, теоретико і практико-клінічне порівняння, теоретико-зумовлене узагальнення – образ, практико-зумовлене узагальнення – образ, ухвалення рішення, рефлексивно-оцінний контроль.

Процес формування клінічного мислення у студентів на кафедрі неврології та нейрохірургії змістовно є методичною системою, яка втілює загальні педагогічні та особистісно-орієнтовані цілі, перекладання педагогом навчального процесу на дослідницький рівень і аналітико-пошукову самоорганізацію студентами своєї навчальної діяльності; педагогічне стимулювання аналітико-пізнавальних дій студента і самостійне накопичення їм дослідницьких умінь; дидактичне забезпечення розвитку клінічного мислення і поетапне накопичення його елементів зусиллями студента; взаємозв'язок традиційних і нетрадиційних методик (програмних навчальних матеріалів, моделей інноваційних неврологічних практик); форм (різного типу теоретико і практико-пошукових занять) та навчально-експериментальних методик. Реалізовані на певних етапах, залежно від їхньої функціональної значущості, зазначені складові утворюють системну модель процесу формування клінічного мислення.

На нашу думку, висунута в сучасних умовах вимога гарантовано-якісної професійної підготовки майбутнього лікаря, може бути реалізована за умови формування в нього клінічного мислення як когнітивної складової професіоналізму. Клінічне мислення формується в процесі технічної підготовки майбутнього лікаря, виступає її результатом і сутнісною характеристикою професійного мислення в цілому. Спрямованість клінічного мислення одночасно на пізнання комплексу деструктивних валеологічних ситуацій у житті людини, їх перетворення на основі повного відт-

ворення наукового знання і досвіду, і за дефіциту часу, вмінні надавати розумовим операціям інтегративно-змістовного характеру, – знайшла своє відображення в організації навчального процесу на кафедрі неврології та нейрохірургії.

Підготовка фахівців нової якості, здатних до самоосвіти, орієнтованих на творчий підхід до справи, що володіють високим рівнем клінічного мислення, стимулювало викладачів нашої кафедри до пошуку інноваційних освітніх технологій у навчальному процесі.

Згідно з нашими глибокими переконаннями, на сьогоднішній день в освітньому процесі вже не прийнятні: фронтальні форми організації занять, за яких викладачів та студентів розділяє «стіна», що відводить викладачеві роль судді, виносити вирок; форми контролю знань, що зводяться до елементарного відтворення раніше вивченого матеріалу; низька активність студентів на заняттях, коли вони більшу частину часу фіксують навчальний матеріал, безініціативність мислення студентів, готових віддати перевагу простому запам'ятовуванню матеріалу як процесу придбання міцних знань.

Однією з важливих проблем, що стоять перед кафедрою неврології та нейрохірургії Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова, є підвищення якості підготовки фахівців. У зв'язку з цим в основі освітніх програм медичного профілю лежить мета – формування компетенції майбутнього лікаря (когнітивна, операційна, правова компетенція, а також компетенція самовдосконалення), тому розвиток професійних, інтелектуальних, поведінкових умінь і навичок шляхом застосування інноваційних методик є об'єктивною закономірністю [3].

Одним із найбільш перспективних напрямків розвитку творчих здібностей особистості, необхідних майбутньому фахівцю-медику, є проблемне навчання. Проблемне навчання – навчання рішенню нестандартних завдань, за якого студенти засвоюють нові знання, вміння і навички [1, 4]. Головним підсумком даного методу є формування професійного мислення студентів. Проблемне навчання формує у фахівця можливість самостійно побачити і сформулювати проблему, здатність висунути гіпотезу, знайти або винайти спосіб її перевірки, зібрати дані, проаналізувати їх, запропонувати методику їх обробки, здатність побачити проблему в цілому, всі аспекти й етапи її вирішення, а за колективної роботи – визначити ступінь особистої участі у вирішенні проблеми.

Проблемне навчання полягає в тому, що педагог не подає матеріалу в готовому вигляді, а ставить перед студентом проблемні завдання, спонукаючи шукати шляхи і засоби їх вирішення. Вирішення проблеми потребує включення творчого мислення. У сучасній педагогіці практикуються три форми проблемного навчання: проблемний виклад навчального матеріалу в монологічному режимі лекції або діалогічному режимі семінару; частково-пошукова діяльність при поста-

новці експерименту на лабораторних роботах; самостійна дослідницька діяльність.

Підвищення якості, ефективності навчання студентів прямо залежить від умілого підбору і використання різноманітних, найбільш адекватних тематиці і ситуації методів навчання [2]. Сучасні умови навчання студентів відрізняються необхідністю впровадження інновацій і нововведень. Дані активні методи навчання дозволяють розвинути у студентів клінічне та критичне мислення, сформувати досвід творчої та інноваційної діяльності, удосконалювати компетенції, працювати на випередження, стимулюють розвиток не тільки студента, а й викладача. Відзначено, що при застосуванні активних методик навчання студенти утримують у пам'яті 80 % того, що говорили самі, 90 % того, що робили самі [1].

Серед інноваційних технологій, які впроваджені в педагогічну діяльність кафедри неврології та нейрохірургії, найбільш часто використовуються: метод ситуаційного аналізу, що включає аналіз конкретних ситуацій (ситуаційні задачі, ситуаційні вправи) та метод програвання ролей.

Аналіз конкретних ситуацій – один із найбільш ефективних методів організації активної пізнавальної діяльності студентів [4]. Метод аналізу конкретних ситуацій розвиває здатність до аналізу життєвих і професійних завдань. Зіткнувшись із конкретною ситуацією, студент повинен визначити: чи є в ній проблема, у чому вона полягає, визначити своє ставлення до ситуації, запропонувати варіанти вирішення проблеми. Робота в групі з аналізу ситуації дозволяє студентам не тільки краще засвоїти матеріал, а й розглянути різні можливості і підходи до вирішення тієї чи іншої практичної задачі або проблеми.

У формуванні клінічного мислення велику роль відіграє використання в процесі навчання ігрових імітаційних методів – ситуаційних завдань і ділових ігор із вирішенням практичних питань лікувально-неврологічної тактики, невролого-діагностичних, експертних, профілактичних та інших аспектів.

Статистичні підрахунки, проведені на кафедрі неврології та нейрохірургії, продемонстрували, що представлений інформаційний матеріал засвоюється на 20 %, якщо він подається як лекція, на 75 % – при дискусіях і на 90 % – при проведенні ділових ігор.

Загальні цілі ділових ігор у медицині: занурення студентів в атмосферу інтелектуальної діяльності, гранично близьку до професійної практичної роботи лікаря в розпізнаванні хвороб і лікуванні хворих; створення гравцям динамічно мінливої картини залежно від правильних або помилкових дій і рішень; формування вміння проводити диференційну діагностику найкоротшим шляхом за мінімальний час і призначення оптимальної тактики лікування найбільш простими і доступними методами лікування; вміння формувати оптимальний психологічний клімат спілкування з хворими та колегами по роботі;

розвиток навиків ефективної роботи в умовах первинної лікарської ланки – на амбулаторному прийомі в поліклініці, за швидкої допомоги, у ролі дільничного лікаря; як контроль професійної підготовки служить бар'єром на шляху до ліжка хворого, пропускаючи до нього тільки професійно підготовлених студентів.

Ділові ігри мають величезні освітні та розвиваючі можливості. По-перше, у них моделюються професійні відносини, умови професійної діяльності, що дозволяють включити студента в імітоване професійне середовище, тобто у діловій грі купіруються необхідні вміння та навички правильного виконання своїх професійних функцій і це дає змогу скоротити розрив між теорією і практикою. По-друге, емоційно-творчий пошуковий характер ділової гри служить дидактичним засобом розвитку творчого, професійного мислення, яке проявляється в здатності до аналізу клінічних ситуацій, у чіткості й обґрунтованості рішень, вмінні ефективно взаємодіяти з партнером. По-третє, ділова гра розкриває особистісний потенціал студента: вміння зайняти активну позицію, випробувати себе на професійну придатність, вправлятися в професійній компетентності, а також прогнозувати свої власні можливості для виконання майбутньої професійної діяльності. Подібні заняття привчають до самостійності, ініціативності, викликають почуття задоволеності і впевненості в собі.

Ділові ігри бувають односторонні, коли всі гравці прагнуть до досягнення єдиної певної мети; двосторонніми, коли різні сторони намагаються вирішити ситуацію на свою користь; багатосторонніми, коли доводиться організувати складні взаємодії гравців із конкуруючими і взаємовиключними інтересами. Ділова гра є складно влаштованим методом навчання, оскільки може включати в себе цілий комплекс методів активного навчання: дискусію, мозковий штурм, аналіз конкретних ситуацій, дії за інструкцією і т.п.

Включення в навчальний процес ігор робить сам процес навчання радісним, емоційно наповненим. Змагання, зміна видів занять у формі ігрової дії оживляє сприйняття, сприяє більш міцному запам'ятовуванню навчального матеріалу, збагачує процес навчання, діючи за принципом: «Розкажи мені – і я почую. Покажи мені – і я запам'ятаю. Залучи мене – і я зрозумію».

Ділові ігри - це перспективна форма навчальної діяльності, яка формує навички клінічного мислення. Ігрові та імітаційні технології – сучасні вимоги часу, зумовлені вимогами кредитно-модульної системи, принциповою відмінністю яких є перехід від пізнавальних технологій до компетентних, де клінічне мислення розглядається

як одна з професійних компетенцій майбутнього фахівця.

У практиці викладання на кафедрі неврології та нейрохірургії найефективнішими виявилися кілька варіантів клінічних рольових ігор. Перший тип гри: «лікар – хворий». Це основна форма клінічної гри, що моделює умови інтелектуальної професійної діяльності лікаря, спрямованої на розпізнавання хвороб і лікування хворого. Як правило, гра розігрується в парах. Учасники розподіляють між собою ролі: лікаря і пацієнта. Можливо по чергове виконання ролей. Викладач формує завдання для «лікаря» і «пацієнта». Другий тип – «консиліум». Ця гра відрізняється тим, що крім лікаря-куратора в грі беруть участь консультанти. Формально – це рольова гра, де різні гравці виконують ролі лікарів різних спеціальностей та рівня підготовки. За своєю суттю вона безконфліктна. Третій тип клінічної рольової гри – це «палатний лікар». Відмінність цього варіанта в тому, що палатний лікар веде кілька хворих. При цьому для моделювання найбільш реальної ситуації кожен із цих хворих знаходиться на різних стадіях обстеження та лікування, на різних стадіях своїх захворювань. Ця гра може бути простішою чи складнішою, залежно від того, чи буде палатний лікар мати справу з неврологічними хворими, або різнопрофільними, коли в палаті концентруються хворі з поєднаною патологією різних органів і систем.

Висновки

1. Переваги ділової гри перед іншими видами навчання полягають у тому, що ділова гра імітує реальні ситуації в майбутній професії, тим самим розвиває вміння шукати і працювати з інформацією, дозволяє значно активізувати творчі можливості студента. Дає можливість вчитися на своїх і чужих помилках без шкоди для хворого.

2. Використання активних технологій і методів навчання у вищих навчальних медичних закладах дозволяє успішно розвивати професійні і загальнокультурні компетенції, стимулювати і активізувати пізнавальну активність студентів, розвивати ефективне клінічне мислення.

Література

1. Амиров А.Ф. Система професійної соціалізації студентів в вищій школі / А.Ф.Амиров, Л.А.Амирова // Педагогіка. – 2014. – № 7. – С. 44-48.
2. Марушкевич А.А. Педагогіка вищої школи. Теорія виховання (Цикл лекцій): Навч. посібник / А.А. Марушкевич. – К.: ВВП "Компас", 2005. – 107 с.
3. Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні / Наказ МОН України від 29.07.2005 р, № 454.
4. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи. 2-ге видання, доповнене / М.М. Фіцула. – К.: Академія, 2010. – 456 с.

РАЗВИТИЕ КЛИНИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ У СТУДЕНТОВ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ МЕДИЦИНСКИХ ЗАВЕДЕНИЙ, КАК КОГНИТИВНАЯ СОСТАВЛЯЮЩАЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ

Г.С. Московко

Резюме. Цель преподавания на кафедре неврологии и нейрохирургии заключается в обеспечении профессиональной эрудиции, развитии клинического мышления, формированию у студентов навыков, необходимых для неврологического исследования и диагностики наиболее частых или неотложных, поражений нервной системы. Активные технологии, способствующие развитию клинического мышления у студентов-медиков, в частности метод клинических ролевых игр, активно внедряются в практику кафедры неврологии и нейрохирургии факультета последипломного образования Винницкого национального медицинского университета им. Н.И. Пирогова.

Ключевые слова: клиническое мышление, активные технологии обучения, метод учебной игры.

THE DEVELOPMENT OF CLINICAL THINKING IN STUDENTS OF HIGHER EDUCATIONAL MEDICAL INSTITUTIONS, AS A COGNITIVE COMPONENT OF PROFESSIONAL COMPETENCE

G.S. Moskovko

Abstract. The purpose of teaching at the Department of Neurology and Neurosurgery is to provide professional knowledge, development of clinical thinking, the formation of students' skills needed for neurological research and diagnosis of the most common or urgent, lesions of the nervous system. Active technologies that contribute to the development of clinical thinking in medical students, including clinical method of role-playing games, are actively implemented in practice at the Department of Neurology and Neurosurgery Faculty of Postgraduate Education M.I. Pyrogov Vinnytsia National Medical University.

Key words: clinical thinking, active learning technology, a method of educational game.

M.I. Pyrogov National Medical University (Vinnytsia)

Рецензент – проф. В.М. Пашковський

Buk. Med. Herald. – 2016. – Vol. 20, № 2 (78). – P. 271-274

Надійшла до редакції 21.02.2016 року